

УДК 347

[https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4\(10\)-127-134](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4(10)-127-134)

Ратушна Богдана Петрівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Львівського національного аграрного університету, вул. Володимира Великого, 1, м. Дубляни, Жовківського району Львівської області, 80381, тел.: (063) 317 03 01, e-mail: bogdana.ratyshna@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2645-9242>

ЗНАЧИМІСТЬ МАЛОЗНАЧНИХ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню проблеми ефективного правового регулювання розгляду малозначних справ у порядку цивільного судочинства України. Встановлено, що малозначні справи є окремою категорією справ спрощеного позовного провадження, яке було запроваджено у новій редакції Цивільного процесуального кодексу України від 15 грудня 2017 року. Виявлено, що до малозначних справ належать справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Виявлено, що під час розгляду малозначних справ існує низка процесуальних особливостей: підготовче засідання не проводиться, суд розглядає малозначну справу без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін, однак суд може відмовити в задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін за одночасного існування умов, визначених ст. 279 ЦПК. Крім цього, під час розгляду малозначних справ в жодному разі не проводяться судові дебати. Висловлено міркування про те, що внаслідок зазначених особливостей процесуального порядку розгляду малозначних справ у спрощеному позовному провадженні відбувається порушення принципів гласності та відкритості (публічності) судового розгляду, а також суттєве обмеження принципу змагальності. Також сторони малозначної цивільної справи позбавлені можливості скористатись низкою своїх процесуальних прав, передбачених ст. 43 ЦПК України. Обґрунтовується теза про те, що такі порушення свідчать про недотримання вимоги справедливого судового розгляду. Зроблено висновок про доцільність зараховувати до категорії малозначних справ лише справи, у яких ціна позову не перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження. Також видається доцільним усі справи спрощеного позовного провадження, в тому числі малозначні, розглядати

в судовому засіданні з повідомленням сторін за клопотанням про це хоча б однієї із сторін незалежно від ціни позову. З погляду автора, запропоновані зміни до чинного ЦПК України будуть мати позитивний вплив на порядок розгляду усіх справ спрощеного позовного провадження та сприятимуть здійсненню справедливого цивільного судочинства відповідно до вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ключові слова: малозначні справи, ціна позову, спрощене позовне провадження, повідомлення сторін, принцип гласності та відкритості судового розгляду, змагальність, справедливий судовий розгляд.

Ratushna Bogdana Petrivna,

PhD in Law, Associate Professor, Department of right, Lviv national agrarian university, street of Volodymyr Velykiy, 1, Dublyani, Zhovkivskiy district of the Lviv area, 80381, tel.: (063) 317 03 01, e-mail: bogdana.ratyshna@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2645-9242>

MEANINGFULNESS OF UNIMPORTANT BUSINESSES IS IN CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the coverage of the problem of effective legal regulation of the consideration of minor cases in the civil proceedings of Ukraine. It is established that insignificant cases are a separate category of cases of simplified claim proceedings, which was introduced in the new edition of the Civil Procedure Code of Ukraine of December 15, 2017. It was revealed that cases of insignificance include cases in which the price of the claim does not exceed one hundred times the subsistence level for able-bodied persons, as well as cases of insignificant complexity, are recognized insignificant by the court, except for cases subject to consideration only under the rules of general lawsuit, and cases, the price of the claim in which exceeds two hundred and fifty sizes of the subsistence minimum for able-bodied persons. It was revealed that when considering minor cases, there are a number of procedural features: a preparatory hearing is not held, the court considers a minor case without notifying the parties on the materials available in the case, in the absence of a request from either side about the other. At the request of one of the parties or on the court's own initiative, the consideration of the case is carried out at the court session with a message (call) of the parties, however, the court may refuse to satisfy the parties' request to consider the case at the court with the notice of the parties, while the conditions defined by Art. 279 Code of Civil Procedure. In addition, when considering insignificant cases in no case judicial debate is held. It was suggested that, as a result of the above-mentioned features of the procedural order of considering minor cases in a simplified lawsuit, there is a violation of the principles of openness and openness (publicity) of the trial, as well as a significant restriction on the principle of adversarial proceedings. Also, parties to a minor civil case are deprived of the opportunity to use a number of their procedural rights provided for in Art. 43 Code of Civil Procedure of Ukraine. The thesis that such violations indicate non-compliance with the requirements of a fair trial is substantiated. It is concluded that it is advisable to classify only cases in which the price of the claim does not exceed one hundred times the subsistence level for able-bodied persons, except for cases that are subject to consideration only under the rules of general lawsuit. It also seems appropriate to consider all cases of simplified claim proceedings, including insignificant ones, at a court hearing with the notice of the parties at the request of at least one of the parties, regardless of the price of the claim.

From the author's point of view, the proposed changes to the current Code of Civil Procedure of Ukraine will have a positive impact on the procedure for considering all cases of simplified lawsuit and contribute to the implementation of fair civil proceedings in accordance with the requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Key words: insignificant cases, the price of the claim, simplified lawsuit, notifications of the parties, the principle of publicity and openness of the trial, adversarial process, fair trial.

Постановка питання в загальному вигляді. Спрощене позовне провадження як різновид загального позовного провадження належить до нововведень, запроваджених у новій редакції Цивільного процесуального кодексу України від 15 грудня 2017 року[1]. Одним з пріоритетних напрямів реформування процесуального законодавства було розумне спрощення, ефективність і диференціація процесу [2]. Потреба вдосконалити порядок розгляду цивільних справ у позовному провадженні назріла давно. Тривалі строки розгляду цивільних справ, низька ефективність деяких процесуальних дій суду у порядку позовного провадження загалом свідчили про недотримання права учасників цивільної справи на справедливий судовий розгляд, що неодноразово було підтверджено у прецедентних рішеннях Європейського суду з прав людини, адже – більша частина скарг, що подаються в Страсбург, пов'язана саме зі скаргами на порушення права на справедливий судовий розгляд [3, с. 165].

Саме тому правова спільнота покладала великі сподівання на те, що новели процесуального порядку розгляду цивільних справ, зокрема запровадження спрощеного позовного провадження, сприятимуть подальшому

вдосконаленню цивільного судочинства України [4, с. 217-224].

Однак, нормативний порядок спрощеного позовного провадження продовжує зазнавати активних законодавчих змін, що свідчить про те, що така процедура позовного провадження у цивільному процесі України лише наближається до досконалості. Крім цього, низка статей щодо підвищення ефективності спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві, які з'явилися останнім часом в вітчизняній юридичній науковій періодиці, свідчить про доцільність подальшого обговорення цієї проблеми. Зокрема, актуальною темою досліджень у цьому напрямі є малозначні справи, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження в цивільному процесі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Шляхи вдосконалення процедури спрощеного позовного провадження досліджували такі вітчизняні науковці як Д. Луспенник, О. Угриновська, І. Ізарова. Однак дослідженню малозначних справ та процесуального порядку їх розгляду приділено, на наш погляд, недостатньо уваги.

Загальна мета цієї статті полягає в дослідженні малозначних справ як окремої категорії справ спрощеного позовного провадження. а також здійсненні аналізу ефективності пра-

вового регулювання процесуального порядку їх розгляду.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до ст. 274 ЦПК України у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються: 1) малозначні справи; 2) справи, що виникають з трудових відносин; 3) справи про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд.

У порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій статті 274 ЦПК. А саме: в порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах:

1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділ майна подружжя;

2) щодо спадкування;

3) щодо приватизації державного житлового фонду;

4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування відповідно до глави 12 цього розділу ЦПК;

5) в яких ціна позову перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

6) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1-5 цієї частини (ч. 4 ст. 274 ЦПК).

З переліку справ, які розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження, значний науковий інтерес, на нашу думку, викликає така категорія справ, як малозначні справи. Адже такі справи є новим явищем у цивільному процесі України і тому потребують посиленої уваги вітчизняної юридичної спільноти.

Слід зазначити, що відповідно до ч. 6 ст. 19 ЦПК малозначними справами є:

1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Проаналізувавши цей перелік, можна зробити висновок, що основним критерієм, за яким справа може вважатись малозначною, є розмір ціни позову, який не має перевищувати встановленої межі: 100 або 250 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Відповідно до ч. 9 ст. 19 ЦПК для цілей цього Кодексу розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб на вираховується станом на 1 січня календарного року, в якому подається відповідна заява або скарга, вчиняється процесуальна дія чи ухвалюється судові рішення.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про державний бюджет на 2020 р.»

розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб становить станом на 1 січня 2020 року – 2102 гривні [5]. Отже, беручи до розрахунку розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб станом на січень 2020 р., то ціна позову у 100 прожиткових мінімумів становить 210 200 грн. А ціна позову 250 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб становитиме 525 500 грн. При мінімальній заробітній платі у місячному розмірі 4723 гривні (ст. 8 Закону України «Про державний бюджет на 2020 р.») такі розміри ціни позову складають більше сорок (при ціні позову у 100 розмірів прожиткових мінімумів доходів громадян) та більше ста мінімальних місячних зарплат (при ціні позову у 250 розмірів прожиткових мінімумів доходів громадян). На наш погляд, такі розміри ціни позову для пересічних громадян нашої держави не видаються аж такими «малозначними».

Відповідно до ст. 274 ЦПК малозначні справи розглядаються у спрощеному позовному порядку. Розгляд справи по суті в порядку спрощеного провадження починається з відкриття першого судового засідання або через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі, якщо судове засідання не проводиться.

Якщо для розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження судове засідання не проводиться, процесуальні дії, строк вчинення яких відповідно до ЦПК обмежений першим судовим засіданням у справі, можуть вчинятися протягом тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі.

Підготовче засідання при розгляді справи у порядку спрощеного провадження не проводиться.

Перше судове засідання у справі проводиться не пізніше тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі. За клопотанням сторони суд може відкласти розгляд справи з метою надання додаткового часу для подання відповіді на відзив та (або) заперечення, якщо вони не подані до першого судового засідання з поважних причин.

Суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін.

Суд може відмовити в задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін за одночасного існування таких умов:

- 1) предметом позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 2) характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи (ст. 279 ЦПК).

Клопотання про розгляд справи у судовому засіданні з повідомленням сторін відповідач має подати в строк для подання відзиву, а позивач – разом з позовом або не пізніше п'яти днів з дня отримання відзиву.

При розгляді справи у порядку спрощеного провадження суд досліджує докази і письмові пояснення, викладені у заявах по суті спра-

ви, а у випадку розгляду справи з повідомленням (викликом) учасників справи – також заслуховує їх усні пояснення та показання свідків. Судові дебати не проводяться.

Вищевказаний процесуальний порядок розгляду малозначних справ спрощеного позовного провадження, з погляду законодавця, має сприяти максимально швидкому їх розгляду, адже підготовчі засідання не проводяться, судові засідання із викликом сторін не є обов'язковими, а відбуваються на розгляд суду за клопотанням однієї із сторін. При чому суд за визначених умов може відхилити таке клопотання. Крім цього, в жодному разі не проводяться судові дебати.

Однак чи узгоджується такий спрощений порядок розгляду цивільних справ з принципами цивільного процесу? Чи не зводиться при цьому нанівець базова засада справедливості судового розгляду? Адже якщо суд відмовив у задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін, то в такому разі порушується низка прав сторін та інших учасників справи, передбачених ст. 43 ЦПК, а саме: право брати участь у судових засіданнях, брати участь у дослідженні доказів, ставити питання іншим учасникам справи, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб. Крім цього, учасники справи не можуть ознайомитись із записом фіксування судового засідання технічними засобами та робити з них копії, оскільки відповідно до ст. 247 ЦПК, якщо розгляд справи здійснюється судом за відсутності учасників

справи, то фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу не проводиться. Як наслідок, не дотримується принцип гласності та відкритості судового розгляду, його повного фіксування технічними засобами. Слід зазначити, що до поняття «відкритість» або «публічність» ЄСПЛ включає: а) проведення судових засідань у відкритому режимі; б) можливість усного розгляду хоча б на рівні першої інстанції; в) публічне проголошення судового рішення. З огляду на недотримання хоча б однієї з наведених вимог поняття «відкритість» ЄСПЛ визнав у справі «Шмушкович проти України» порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції [6]. Адже, з погляду Суду, відкритий (публічний) характер провадження захищає сторони судової справи від таємного здійснення правосуддя без громадського контролю. Шляхом встановлення правила про здійснення правосуддя відкрито публічність сприяє досягненню цілі пункту 1 статті 6 Конвенції, а саме справедливому судовому розгляду, гарантування якого є одним з основоположних принципів будь-якого демократичного суспільства у розумінні Конвенції.

Крім цього, розгляд малозначних справ за відсутності учасників справи обмежує дію принципу змагальності, адже ситуація, при якій сторона позбавлена можливості доводити перед судом свою правову позицію та заперечувати проти доводів та аргументів протилежної сторони, не має змоги допитати свідків, є значним ущемленням змагальних засад судочинства [4, с. 217-224]. Недотримання принципу змагальності у спрощеному позовному провадженні без повідомлення сторін свідчить про порушення права на справедливий су-

довий розгляд, закріпленого у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [7]. Адже, з погляду Європейського суду з прав людини, змагальний судовий процес є одним з елементів права на справедливий судовий розгляд [8, с. 267].

Висновки та перспективи подальших розробок. Таким чином, недотримання базових засад цивільного судочинства при розгляді малозначних справ є перешкодою для виконання завдань цивільного судочинства, якими є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ст. 2 ЦПК). При цьому ставиться під сумнів сама справедливість судового розгляду, яка має превалювати над будь-якими іншими міркуваннями у судовому процесі. В тому числі і над міркуваннями спростити і прискорити розгляд малозначних справ спрощеного позовного провадження. Яка мета такого поспіху? Невже швидкість розгляду цивільних справ, навіть малозначних, важливіша за якість такого розгляду? Видається, що сторони малозначної справи мають протилежну думку з цього приводу.

Крім цього, відповідно до ст. 389 ЦПК судові рішення у малозначних справах за загальним правилом не можуть бути оскаржені у касаційному порядку. Це ще один аргумент, чому треба повернути учасникам малозначної справи право бути вислуханими і почутими під час усного розгляду у суді першої інстанції.

З метою усунення означених недоліків при розгляді малозначних справ

спрощеного позовного провадження видається за необхідне:

- до категорії малозначних справ зараховувати лише справи, у яких ціна позову не перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження.
- усі справи спрощеного позовного провадження, в тому числі малозначні, розглядати в судовому засіданні з повідомленням сторін за клопотанням про це хоча б однієї із сторін незалежно від ціни позову.

Видається, що запропоновані зміни до чинного ЦПК України будуть мати позитивний вплив на порядок розгляду усіх справ спрощеного позовного провадження та сприятимуть здійсненню справедливого цивільного судочинства відповідно до вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
2. Б. Гулько. Малозначні справи у практиці Верховного Суду. Судово-юридична газета. 28.03.2018. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/116476-maloznachni-spravi-u-praktitsi-verkhovno-go-sudu-a6167e>.
3. Манукян В. И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии: науч.-практ. пособие. Киев : Истина, 2010. 480 с.
4. Ратушна Б. П. Дотримання принципів цивільного процесу України під час розгляду справ у спрощеному позовному провадженні. Науковий вісник юридичного факультету Львівського торговельно-е-

кономічного університету : зб. наук. пр. Серія юридична. Вип. № 6. 2018. С. 217-224.

5. Про державний бюджет на 2020 р. : Закон України від 14 листопада 2019 № 294-IX. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

6. Рішення Європейського суду з прав людини від 14 лютого 2014 року. Справа «Шмушкович проти України», заява № 3276/10. URL: <http://www.minjust.gov.ua>.

7. Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 04. 11. 1950 р. Уряд. кур'єр. 2010. № 14. Ст. 8.

8. Де Сальвіа М. Прецеденти Європейського Суду по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основоположных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. 1072 с.

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy "Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy" : vid 18 bereznia 2004 [Law of Ukraine "Civil Procedure Code of Ukraine" from March 18, 2004]. (2004). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 40–41, 42. Art. 492 [in Ukrainian].

2. Hulko, B. (2018). Maloznachni spravy u praktytsi Verkhovnoho Sudu [Minor cases in the practice of the Supreme Court]. sud.ua. Retrieved from <https://sud.ua/ru/news/blog/116476-maloznachni-spravi-u-praktitsi-verkhovnoho-sudu-a6167e> [in Ukrainian].

3. Manukyan, V. I. (2010). Mezhdunarodnaya zashchita prav cheloveka: pravo, pretsedenty, kommentarii [International protection of human rights: law, precedents, comments]. Kiev: Istina [in Russian].

4. Ratushna, B. P. (2018). Dotrymannya pryntsyviv tsyvilnoho protsesu Ukrainy pid chas rozghliadu sprav u sproshchenomu pozovnomu provadzhenni [Observance

of the principles of civil procedure of Ukraine during consideration of cases in simplified claim proceedings]. Naukovyi visnyk yurydychnoho fakultetu Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu – Herald of LUTE. Law Sciences, 6, 217-224 [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy "Pro derzhavnyi biudzheth na 2020 r." : vid 14 lystopada 2019 № 294-IX [Law of Ukraine "On the state budget for 2020" from November 14, 2019, № 294-IX]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 [in Ukrainian].

6. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 14 liutoho 2014 roku. Sprava «Shmushkovych proty Ukrainy», zaiava № 3276/10 [Judgment of the European Court of Human Rights from 14 February 2014. Case «Shmushkovych v. Ukraine», application № 3276/10]. www.minjust.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_990#Text [in Ukrainian].

7. "Konventsiiia Rady Yevropy pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod" : vid 04. 11. 1950 [Council of Europe Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms from November 4, 1950]. (2010). Uriad. kurier – Governmental Courier, 14. Art. 8 [in Ukrainian].

8. De Salvia, M. (2004). Pretsedenty Evropeyskogo Suda po pravam cheloveka. Rukovodyashchie printsipy sudebnoy praktiki, otnosyashchiesya k Evropeyskoy konventsii o zashchite prav cheloveka i osnovopolozhnykh svobod. Sudebnaya praktika s 1960 po 2002 g. [Precedents of the European Court of Human Rights. Guidelines on jurisprudence relating to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Judicial practice from 1960 to 2002]. Saint Petersburg: Yurid. tsentr Press [in Russian].